

Amire születél (?)

Jassó Judit *Kaszt* című kötetéről

Kári Viktória

Jassó Judit első kötetét forgatva azonnal érzékelhető: a könyv nehéz próbát ígér az olvasónak. A borító hideg, zöldes-sárgás és fekete színeivel, lecsupaszított, csontvázként fenyegető faágaival a szemlélőben a magány, elhagyatottság, a könyörtelen és rút halál képzetait kelti. A karomszerű, hegyes faágak fölött derengő napkorong sem hozhat életet adó fényt erre a tájra, helyette részvétlen, hideg fénnel vonja be. A nyomasztó érzés nem csupán a képet tekintve, de az írást olvasva is velünk marad, a szerző neve alatt feltüntetett cím négy betűje tömörségében is baljós hatást kelt, végső, megfellebbezhetetlen ítéletként lebegve a szövegtest fölött: KASZT. Menekvés nincs. Majd' kétszáz lapon keresztül, tizennyolc elbeszélésben más-más szereplők élettörténetét vagy annak egy darabját tárja eléink a kötet, de az oldhatatlan és

Kári Viktória 1983-ban született Fehérgyarmaton, magyar–történelem szakos középiskolai tanár. Jelenleg Debrecenben él. Az Alföldben, a Debreceni Disputában, a Tiszatájban, a Vörös Postakocsiban jelentek meg írásai.

végtelen magány közös sorsot teremt mindannyiunknak, s túlmutatva az egyes szövegek határain, egy kasztba tömöríti őket.

A novellák során végigtekintve feltűnik, hogy a szerző, illetve az elbeszélő gyakran fordul a női lét kérdései felé, az anyává válás vagy épp a meddőség, a születés vagy a gyermek elvesztésének traumáihoz. A kötetindító darab (*Omlás*) a gyermekeit és velük együtt önmagát elpusztító anya történetét meséli el. A *Hamvasok* idősebb, meddő főnöknője irigykedve figyeli beosztottait, a szép és fiatal lányokat. A *Dés* magányos tanárnője egyik tanítványában saját, egykor örökbe adott fiát ismeri fel. (Ez a téma később majd visszatér a *Babák* című szövegben is.) Másszor a halál fosztja meg az édesanyját a gyermekétől (*Legóváros, A sündiszno*), de gyakran az elidegenedés, a másiktól való elhidegülés is elegendő a szülő–gyermek távolsághoz (*Jó utat, anya, Hull az elsárgult levél*). Nem kerüli meg a női sorsok ábrázolásakor a prostitúció kényszerét sem, hol egy egész történetet, máskor annak egy elemét a megalázottaknak adva (*Delírium, Szíjat hasít, Babák*). Ám nem csupán a nők, a férfiak is magukra maradnak ebben a világban. Az ő pokoljárásuk iránt sem marad érzéketlen a történetmesélő (*Félidő, Télen, Szíjat hasít, Boddobácsok, Mindig köszöntek*). Igaz, nem is lehet éles határt vonni a szenvedés formái között, hiszen az áldozatok mindannyian helyrehozhatatlan sérülések elszenvetői, ill. azok okozói maguk is.

Ennek az elbeszélői világnak sajátossága továbbá az érzékelés, az észlelés valamilyen fokú sérülése vagy a kommunikáció hiánya, amelyek az elidegenedést megalapozó tényezőkké válnak. Ilyen például, amikor a *Babák* nagypapa-figurája elveszíti a látását és így azt sem veszi észre, ami a házában a szeme

előtt történik, ti. hogy vele élő egyik unokája időről időre gyermeket szül — apa nélkül. De a skizofrén testvér miatt széthulló családjának szorításában válik emberi kapcsolatokra képtelenné, majd gyilkossá a *Szíjat hasít* igazgatója is. Szintén a valóságérzékelés elvesztését sugallja a *Hamvasok* című szöveg, amelyet olvasva nem eldönthető, csupán a „főhős” hallucinációit követjük-e, vagy a történet szintjén valódinak tekinthető események követik-e egymást. Az idegenség nyelvi síkra való kivetülésének leginkább sikerült darabja az *Idegen szavak* című szöveg. A másikhoz való közeledés, ill. a tőle való távolodás dinamikáját ezúttal a nyelv irányítja — a saját otthonában meg nem értett családanya beiratkozik egy németkurzusra, ahol megismerkedik egy hozzá illő (vagy annak vélt) férfival. Amikor a nő távolodik az övétől, érzékelteti a szöveg, hogy rég nem egy nyelvet beszélnek a család tagjai. Egy idő múlva (a tanfolyam végeztével) viszont épp a szerető válik idegenné, s erre annak trágár szóhasználata, kifejezésmódja döbbsenti rá a nőt. A saját lét s vele a világ kiismerhetetlenségének tapasztalata végül a nyelv által mutatkozik meg: „hiába szerettem volna megtanulni, már tudom, hogy a többség nyelve nem létezik. Sokat járok emberek közé, figyelem a fordítás szabályait, férfi nyelvéről a nőére, anyáéról a lányára. Oda-vissza. Fontolgom, hogy meglátogatom a lányomat, aki minden héten felhív telefonon, mióta elköltöztem. Megszokta, hogy torokfájós lettem, emiatt keveset beszélek. Eleinte túl hangosan artikulált, de egy ideje változott a hangszíne, és teljesen érthető, amit mond, nem jegyzetek közben, ahogy korábban tettem, a szavai odaillőek, pontosan kifejezik, amit el akar mondani.” (142.) Az írás végül annak meghökentő felismeréséig juttat el, hogy az új, az

idegen szavak keresése helyett valójában az elhallgatás, ill. a csönd perspektívájából válik lehetőséggé a másik megértése.

A kifejezésmód megtalálásának szándéka fontos jellemzője a kötetnek, a történetmesélés szintjén éppúgy, akárcsak a szövegalakítás módját tekintve. Észrevehető az elbeszélés-poétikai kísérletezés nyomai, noha a könyv e téren (is) alapvetően egységes képet mutat. Zavarba ejtő hatást kelt viszont, amikor az egyes szereplők egyes szám első személyben narrálják a saját életeseményeiket, mivelhogy kevésbé hat hitelesnek/valószerűnek a retrospektív énelbeszélés például egy öngyilkosságot követően. Lásd a kötet első darabját, amely voltaképpen megelőlegezi a következők tematikus és poétikai szervező eljárásait is. Ennek központi alakja az édesanya, aki a szorongató családi körből előbb egy másik férfihoz, majd inkább a halálba menekül, de a lányaival együtt. Az elbeszélés ezen a ponton indul, az utolsó közös vonatút alkalmával, a „többet nem” megfellebbezhetetlen szentenciájával. Közben felidéződnek az anya számára az emlékképek, az elképzelték és a valóságosak, amelyekkel magyarázatot adhat a közelgő és visszavonhatatlan tragédiára. Kérdés, kinek és mi célból magyarázkodik — ezt csak a szöveg zárlatából sejtethetjük. A boldogtalanság ebben a leírásban elkerülhetetlennek látszik, amely generációról generációra öröklődik tovább, anyáról lányára. A családi mintázatok bemutatása, feltárása a végzetszerűség indoklására szolgál, s megalapozza az erőszakos végkifejletet. A vonatút mint sorsmetafora jól ismert irodalmi-művészeti toposz, s az utazás a szöveg metaforikus hálójában az önismeret különféle stációit, ill. az életből a halálba való menekülést reprezentálja. Másfelől a fülke leírásával, a kalauz, az utasok magatartásának bemuta-

tásával nagyon is hétköznapi, valószerű hatást kelt a beszámoló, bárki átélheti és sajátjának érezheti, aki ült már vonaton. Az ábrázolásmódnak ez a kettőssége, a lecsupaszított mondatok valószerűsége és az általuk elfedett, majd a figyelmes olvasás által mégiscsak érzékelhető metaforikus–szimbolikus hálózat végigkíséri a szövegek sorát a kötetben. Egy–egy történetelem vagy motívum (gyermekszületés, gyilkosság, öngyilkosság, anya–lánya kapcsolat, meddőség, prostitúció, stb.) az egész kötetben végighúzódik, s az egymástól elkülönülő írások ilyenformán párbeszédbe is léptethetők egymással. Az első novella így az egész könyv kicsinyítő tükrének is tekinthető, amelynek belső nézőpontja lehetőséget teremt a mélyebb önelemzésre, a tettek mögött húzódozó, gyakran elfojtott indulatok bemutatására, ám az olvasónak mégis támadhat némi hiányérzete. Ez pedig a szenttelen hangvételből fakad, mivel inkább az elének tárt nyomorúságos élethelyzetek keltenek részvétet, mintsem az elbeszélés-mód maga.

Másszor inkább egyes szám harmadik személyre vált a narráció, a külső szemlélődés által is távolságot tartva és egyúttal messzebről láttatva az ábrázolt világot. Ezt a perspektívát alkalmazza a legtöbb esetben, de gyakran felvéve egy–egy szereplő nézőpontját, ami egymástól különböző vélemények megfogalmazását vagy korlátozott ismereteket tesz lehetővé. Nem csoda, hogy ebben a világban nem találhatóak a kapaszkodók a boldogtalan figurák számára. A nézőpontváltások eredményeképp hangsúlyosabbá válik a meg nem értettség, a másoktól való elválasztottság érzése. A kötetzáró utolsó bekezdésben olvashatjuk a feleségét megölő, majd öngyilkosságot elkövető férfi közvetített gondolatait: „[o]lyan rendes ember volt, mondják majd róla, gyerekkorától

itt lakott a faluban. A feleségével ötven éve voltak házások, csendesen éltek, soha egy hangos szót nem hallottak kiszűrődni a házból.” (*Min-dig köszöntek*, 198.)

Az elidegenedés (vagy elidegenítés) kifejezésére szolgálhat a különböző korokból származó nyelvek keverése, mint ahogy azt a részben archaikus magyarsággal íródott *A sündisznó* mutatja. A régi és a kortárs szövegek kontaminációja nem példa nélküli a magyar irodalomban, elég, ha Esterházy Péter munkáira gondolunk. Jassó Judit kötetében ez a vállalkozás inkább egyedüli kísérletnek tekinthető, bár kétségkívül elgondolkodtató a régiségből származó mártír- vagy szentéletrajzok és napjaink asszonyi sorspárhuzamainak felmutatása. Mindezeket túl az elbeszélés a modern ember magáramaradottságát, a szakralitással való kapcsolat elvesztését is érzékelteti. [A szerző iránymutatása szerint „*a szöveg jelöletlen átvételeket tartalmaz Illyés András Keresztyéni életnek példája avagy tükröre, az az: a szentek élete (megjelent: Nagyszombat, 1743) és Krasznahorkai László Seiobo járt odalent c. könyvéből.* — 81.]

A kötet darabjain végighaladva az az érzés keríthet hatalmába, akárki legyen is a beszélő és akárkit szólítson is meg, voltaképpen mindannyian egy és ugyanazon szenvedéstörténet szereplői, egy kaszthoz tartoznak, kétségkívül. Az egzisztenciális magánynak, amely a nyelvi kommunikáció felszámolódásával vagy éppen teljes hiányával jár együtt, ebben a világban csupán a halál vethet véget. Jassó Judit írásainak talán az a legnagyobb tétje, rendelkezünk-e a felismerés bizonyosságával s a változtatásra való képességgel: „[...] mindez már régebb óta eldöntött, hogy koncentrikus köreinket mindig egyazon középpont körül róttuk, és végül ez a centrum rántott magába engem, és velem együtt őket is.

Az utolsó, ami belém vág, mint a jeges réműlet, egy felismerés, mi van akkor, ha mindent rosszul értelmeztem, és a jelek épp ellenkező okból jöttek [...]” (Omlás, 14.)

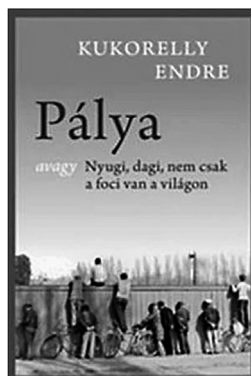
(Jassó Judit: *Kaszt*. Fialat Írók Szövetsége, Budapest, 2019. A borítót Dushan Lechky *Tree Alien* című képe alapján Nagy Norbert tervezte.)

„Vajon egy sport-e csak, tényleg, a futball?”

Kukorelly Endre *Pálya avagy Nyugi, dagi, nem csak a foci van a világon* című könyvéről

Demeter Györgyi

Vajon lehetnek-e még a sportirodalomnak kiaknázatlan lehetőségei? Nem lesz-e bukás megjelentetni egy újabb könyvet a futballról? Tudjuk, sikeres, de azért... „Mindig csak a foci...?” A legjobb magyar nyelven írt focis könyvek már sikert arattak, garantált-e az újabb érdeklődés a téma iránt? (*Mándy Iván: A pálya szélén; Moldova György: Ferencvárosi koktél; Tandori Dezső: Nagy gombfocikönyv;*

Esterházy Péter: Utazás a tizenhatos körül; Kőrösi Zoltán: Az utolsó meccs.)

Kukorelly Endre 2018-ban megjelent könyvét éppen azért kísérhette nagy figyelem, mert a sporthoz általában mindenki ért, s várja, hogyan mondhat róla véleményt, akadémioskodhat, polemizálhat vele. Nem mellékes az sem, hogy a József Attila-díjas író, költő, kritikus hat évtizednyi fociimúlittal rendelkezik, jelenleg is aktív játékos, így még jobban közérdeklődésre számíthatott az önéletrajzi ihletésű, de nagyon is általános, emberi kérdések „kibeszélésével”. Különböző rutin- és egyszerű élethelyzetek kerülnek ebben az alkotói szférában terítékre, ahol a „szórakoztatva nevelés tudományának mezsgyéjén” járunk.

Már a cím is sokat ígér — „*Pálya avagy Nyugi, dagi, nem csak a foci van a világon*” —, nagy ívű szellemi frissülést, edzést, agytornát a különböző sporttereken, természetesen izgalmas témákkal, ötletekkel. Nem véletlenül, hiszen az író ezernyi palettát kinyit a sporttal kapcsolatban: felvet, kérdez, bírál, kommentál, teóriákat fejt ki, álláspontokat véleményez, „szakért”. Mintha mindent közölni szeretne intellektuálisan is sziporkázó, vallomásszerűen áradó, elegánsan szókimondó elbeszéléseiben: a tapasztalatait, a mindennapok teendőit, irodalmi ismereteit, a műveltségét. Szintézist teremt az érzelmek, indulatok, vágyak, emlékek világában. Az *1. fejezet* bevezető szövege érdekes, „*örömteli kérdéseket*” tesz fel, s könyv végső céljára is rámutat: „*Irodalmi kí-*

Demeter Györgyi 1965, Mátészalka. A Kossuth Lajos Tudományegyetemen szerzett diplomát magyar nyelv és irodalom — orosz nyelv és irodalom szakon 1988-ban. A Mátészalkai Esze Tamás Gimnázium tanára, Mátészalka Város Érdemes Pedagógusa (2018).